
УДК 811.161.2'282.2

Олена Холодъон

Інститут української мови НАН України, м. Київ

РОЗВИТОК СЕМАНТИКИ ДІЄСЛІВ У СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ

*У статті проаналізовано розвиток семантики дієслівної лексики у східно-поліських говірках. Звернено увагу на структурну організацію лексико-семантичних груп діалектних дієслів. Виявлено, що кожна лексико-семантична група має центральну та периферійну частини, набір диференційних ознак, детермінований специфікою діалектної картини світу, та симетрично-асиметричну структуру. Розглянуто синонімічні, гіпонімічні, антонімічні відношення, семантичну фузію та семантичний паралелізм. На основі зафіксованого діалектного матеріалу простежено семантичну варіативність лексеми **пекти**.*

Ключові слова: східнополіські говірки, лексико-семантична група, дієслово, семантика, варіативність семантики.

В основі будь-якої форми життя лежить рух та діяльність суб'єкта, що на мовному рівні співвідноситься з дієслівною лексикою. Діалектна картина світу містить систему понять, що відтворює специфічне освоєння світу діалектоносіями [9: 38] за принципом «шпилів»: відображено не світ уцілому, а лише ті його складники, які для мовця найважливіші, найрелевантніші [8: 111]. Усе це впливає на формування семантики дієслова у діалектах.

Значення дієслівної лексики — складний феномен, який зумовлений комплексним характером денотата дієслова [15: 138], оскільки дієслово є «ніби концентрованим вираженням цілої ситуації» [22: 10], в значеннєвій структурі дієслова семи функціонально розподілені відносно елементів відображуваної ситуації [19: 34]. Якщо іменник необхідний для виокремлення і позначення дискретних фрагментів дійсності, то дієслово — це засіб позначення зв'язків і відношень [10: 296; 3: 101].

© О.М. ХОЛОДЪОН, 2017

Системний підхід до вивчення діалектної дієслівної лексики й семантики передбачає вивчення лексики в межах лексико-семантичної групи (ЛСГ) [13: 84–85]. Такий аналіз є важливим етапом у дослідженні дієслівної семантики, оскільки наявність денотативно однорідного ряду створює принципово відмінні умови щодо семантичного наповнення лексем, динаміки їхньої семантичної структури порівняно з умовами денотативної автономності, коли семантична структура вичерпується зв'язком з одним денотатом.

Праці діалектологів свідчать про системне вивчення різних ЛСГ (наприклад, сільськогосподарської, будівельної, ботанічної лексики, харчування, тваринництва тощо) та принагідну увагу науковців до дієслова у структурі досліджуваної ЛСГ. Попри функціонування окремих наукових студій, де проаналізовано парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні відношення, семантику діалектних дієслів (В. Прокопенко, В. Леснова, Н. Хобзей, Л. Білик, Ю. Юсип-Якимович, Т. Мироненко та ін.), дієслівна лексика залишається маловивченою.

Для з'ясування чинників формування семантики та семантичної варіативності дієслів говірок Східного Полісся обрано дієслова ЛСГ різної структури — руху, мовлення, розділення, приготування їжі, фізіологічної дії, завдання удару. Дослідження здійснено на основі зібраних за спеціальною програмою матеріалів та записів зв'язного діалектного мовлення в говірках Чернігівської та Сумської областей.

Оскільки семантика дієслів комплексна, а діалектна мова побутує в усній формі, то може виникнути ілюзія хаотичності функціонуванні дієслів у говірках. Аналіз зафіксованих номінативних одиниць у східнополіських говірках показав, що кожна ЛСГ дієслів структурована центральною і периферійною частинами.

Три ЛСГ — руху, мовлення та розділення — мають ієрархічну структуру з привативними відношеннями, елементи яких конкретизують позначуваний процес і вибудовуються за зростанням кількості семантичних ознак. Така деталізація дії свідчить, що співвідносні з ними денотати є важливими частинами картини світу у свідомості носіїв говірок. Диференційні ознаки (ДО) цих трьох ЛСГ різняться, що зумовлює специфіку кожної ЛСГ.

Дієслова руху входять до ядра дієслівної підсистеми лексики української мови [5: 2]. Вони є високочастотними, належать до основного лексичного фонду, мають типову сигніфікативну семантику, в основі якої лежить відношення між місцем перебування предмета у просторі та плином часу [12: 2], і високий ступінь абстракції, завдяки чому дієслова можуть мати найрізноманітніші зв'язки з іншими словами. В організації ЛСГ руху (фрагмент 'рух твердою поверхнею')¹ домінуючу роль відіграє наявність чи відсутність транспортного засобу, на основі чого виокремлено два сегменти: 'пересування самостійно, без транспортного засобу' та 'пересування

¹ У досліджуваних говірках ДО 'рух твердою поверхнею' є найбільш реалізованим, тому її залучено до аналізу.

за допомогою транспортного засобу». Самостійний рух людини у східнополіських говірках перебуває в центрі уваги діалектоносіїв та зазнає значної конкретизації, актуалізуючи суб'єкта, спосіб, напрямок пересування, якість дороги. Відповідно до них відбувається даліше удокладнення дії, зокрема найбільше «спосіб пересування»: 'пересуватися кроками, ходити пішки', 'стрибати', 'темп ходи', 'акустичний супровід ходи', 'ширина кроку', 'ходити навшпиньки', 'ходити плавно', 'ходити, високо піднімаючи ноги', 'ходити прямо', 'ходити, різко ставлячи ноги', 'ходити зігнуто'.

Організація ЛСГ мовлення спричинена різноаспектністю процесу комунікації, що дало змогу виділити ДО «акустично-фізіологічний аспект», «змістовий аспект», «комунікативний аспект». Із них найглибшим осмисленням позначено «акустично-фізіологічний аспект», на базі якого виділено ознаки мовлення: 'темп', 'гучність', 'тональність', 'вади мовлення'; окремо — 'мова німої людини (жестами)', 'мовлення дитини', 'мовлення нерідною (іноземною) мовою'.

Під час експлікації змістового й комунікативного аспектів мовлення до уваги узято найважливіші для мовців складники. Зокрема сегмент «змістовий аспект» організований семами: 'говорити неправду', 'поширювати неправдиві чутки', 'говорити нецензурні слова', 'говорити дурниці, беззмістовно', 'повторювати сказане кілька разів', 'сказати, не подумавши', 'сказати недоречно'; «комунікативний аспект»: 'розмовляти', 'розповідати', 'сваритися', 'радити', 'пояснювати', 'обіцяти'.

Дієслова ЛСГ розділення у своїй семантичній структурі мають субстанційні семи суб'єкта, об'єкта та інструмента дії [6: 49]. Диференційною ознакою структури цієї групи є об'єкт дії. У східнополіських говірках релевантними об'єктами дії виступають: 1) дерева; 2) стебла рослин; 3) продукти харчування; 4) тканина; 5) будівельний матеріал; 6) корисні копалини (торф); 9) волосся. Залежно від об'єкта відбувається вибір інструмента. Найдокладніше реалізованими є сегменти 'стинати дерева', 'стинати стебла рослин', 'різати продукти'.

Дієслова ЛСГ приготування їжі позначають цілеспрямовану дію на створення нових об'єктів шляхом фізичних, інтелектуальних та організаційних зусиль суб'єкта, що здійснюються у процесі його творчої чи репродуктивної діяльності і вказують на певні суб'єктно-об'єктні відношення [7: 4]. У межах ЛСГ виділено ДО: 'кулінарний спосіб приготування', 'темп приготування' та нерозчленовані ДО 'об'єкт дії', 'спосіб дії' та 'місце дії' — різним об'єктам дії відповідають різні способи, тобто відбувається закріплення способу дії за об'єктом дії з урахуванням місця дії, а звідси — синкретизація різних ДО [1: 69]. ЛСГ приготування їжі має віяльно-ієрархічну структуру.

ЛСГ з архісемою 'їсти' та ЛСГ з архісемою 'пити' пов'язані між собою комплементарними відношеннями. ЛСГ з архісемою 'їсти' структурована ДО: 'час', 'кількість', 'ступінь бажання', 'темп', 'акустичний супровід', 'природа їжі', 'якість їжі' та має віяльну структуру із супідрядними

відношеннями. ЛСГ з архісеєю 'пити' має ДО: 'кількість', 'спосіб', 'уживати спиртні напої'.

Дієслова ЛСГ завдання удару у своїй семантичній структурі мають субстанційні семи суб'єкта, об'єкта та знаряддя дії. На основі діалектного матеріалу можна дійти висновку, що релевантною ДО у структурі групи є об'єкт дії: 1) неістота; 2) істота. Водночас семи з різних лексико-семантичних підгруп перетинаються, виявляючи тенденцію до семантичної фузії, що дає змогу умовно протиставити досліджувані ЛСГ як такі, що виявляють чітку структурованість та фузію.

На думку П. Гриценка, «важливим чинником розвитку семантичної структури лексеми є усвідомлення реалемної спільності чи відмінності, близькості чи віддаленості, оскільки у випадках осмислення денотатів як однорідних, а відповідних їм сегментів семантичного простору як елементів єдиного семантичного поля з'являються умови для семантичного перерозкладу — генералізації або деталізації семантики, появи чи втрати різних відношень» [1: 84–85]. Тому з'ясування парадигматичних відношень ЛСГ є важливим під час вивчення семантики дієслівної лексики.

Синонімія — це одна із «комірок» лексико-семантичної системи мови, що дає можливість простежити семантичні відношення між словами й експлікувати релевантні ознаки, що становлять семантичний «портрет» кожного члена ЛСГ [14: 16]. Оскільки семантика дієслів є гнучкою, мобільною, відбиває складні типові процесуальні ситуації, зміна актанта дії провокує появу синонімічного ряду (див. синоніми на позначення сем 'ходити повільно' / 'ходити швидко' [17], 'суб'єкт пересування' [18], 'говорити повільно' / 'говорити швидко' [16]).

Емоційне маркування слова є одним із стимулів змін у лексико-семантичній системі мови, що збільшує кількість назв того самого поняття і водночас дає можливість поєднувати номінацію із суб'єктивною оцінкою денотата [11: 100]. Експресивна семантика дієслова формується на основі відхилень від соціально-нормативних показників дієслівного денотата, наприклад, соціум осуджує людей напідпитку, що відображають, зокрема, діалектні назви. Сема 'уживати спиртні напої' у східнополіських говірках представлена номінативними одиницями різної структури:

а) однослівними однократними дієсловами: *каўта'нут'* (Крп, Фс)*, *коўт'нут'* (СД, Тл), *глат'нут'* (Смс), *лиг'нут'* (Дм, СГ), *'жахнут'* (Дг, Мл, Смч, Хрб), *'шахнут'* (Дг, Мл), *х'іл'нут'* (Пр, Хрб), *шмарга'нут'* (Мл), *'бахнут'* (ЧР), *бр'азнут'* (Івн), *перехи'лит'* (Тл), *н'ер'є'к'інут'* (Зр), *опри'ходуват'* (Др);

б) однослівними багатократними дієсловами: *нут'* (Авд, Гж, Бл, Блс, Блк, Вл, Вр, Гд, Гж, Гл, Дг, Дд, Дм, Др, Жк, Зм, Івн, Кпт, Крп, Кс, Лт, МБ, Мк, Мкш, Од, Ос, Пр, Пч, Рт, Св, СГ, СД, Сд, Смс, Сп, Спс, Ств, Сх, Тл, Тв, Ус, Уш, Фс, ЧР, Яд), *н'ит'* (Вв, Зр, Ів, Кв, Кл, Кр, Лс, Мл, Смл, Смч, СР, Уб, Хр, Хрб, Чр, Шп), *каўтам'* (Мл, Сд, Фс), *коўтам'*

* Список скорочень назв населених пунктів дивіться в кінці статті.

(Рт), *жрат'* (Кс, Кч, Смл), *к'вакат'* (Уб, Хрб), *астаг'рам'иц:а* (Кв), *х'и-л'ат'* (Смч), *к'васит'* (Уб), *ли'гат'* (Мк), *ц'мул'ит'* (Вв), *п'і'јачит'* (Смч), *п'јан'дичит'* (Сх), *у'к'і'дат'* (Крп), *каїхво'ват'* (Яд);

в) назвами, що виражають процесуальну ознаку як повністю реалізовану: *на'пиу'с'а* (Бл, Гж, Дг, Жк, Івн, Кр, Крп, Кс, Кч, Лт, Мк, Мт, Ос, Пр, СД, Тв, Тл, Ус, Уш), *на'п'іу'с'а* (Вв, Ів, Кр Мл, Смч, Шл, Шп), *наб'рау'с'а* (Гж, Жк, Івн, Кр, Крп, Мк, Пр, Рт, СД, Сл, Ус, Уш), *наж'рау'с'а* (Бл, Гж, Дд, Др, Жк, Ів, Кв, Лс, Мл, Пр, СД, Сд, Смл, Тл, Уб, Ус, Хрб, Шл, Шп), *на'жерс'а* (Дг, Дд, Кл, Кс, Мк, Ос, Тв, Уш), *нали'зау'с'а* (Гж, Дг, Жд, Івн, Пр, СД, Сл), *нал'і'зау'с'а* (Кр, Смч, Шл), *накау'тау'с'а* (Кр, Кс, Лс), *на-к'вакау'с'а* (Смч, Уб, Хрб), *нали'гау'с'а* (Кл, Мк, Тв), *наж'луктиу'с'а* (Гл, Тв), *нагли'тау'с'а* (Мк, Тв), *на'перс'а* (Гл, Мк), *нахл'обау'с'а* (Гл), *на'јіу'с'а* (Крп), *на'линдау'с'а* (Гж), *на'жабиу'с'а* (Івн), *нах'р'укау'с'а* (Івн), *накул'і-кау'с'а* (Лс), *нак'лау'с'* (Крп), *нак'л'укау'с'а* (Кч), *нахлис'тау'с'а* (Тв), *нахл'іс-тау'с'а* (Кв), *набуз'д'акау'с'а* (Уб), *наз'у'з'укау'с'а* (Тл), *нах'і'л'ау'с'а* (Хрб), *нага'тиу'с'а* (Гл), *нап'јаниу'с'а* (Жд), *набул'кау'с'а* (Блк), *набере'бениу'с'а* (Уш), *набре'јіу'с'а* (Уш), *нас'ц'ау'с'а* (Мк), *над'жуглиу'с'а* (Мк), *на'дудлиу'с'а* (Мк), *нац'мул'іу'с'* (Вв), *над'рин'калас'* (Мл); *у'же с'ерба'нуу'* (Кв), *у'же па'т'уог* (Кв), *у'же за'лиу'* (Рт), *у'же дау'* (Рт), *у'же кл'о-кл'о* (Вв);

г) компаративами: *на'пиу'с'а* як *черев'ик* (Івн), *наб'рау'с'а* як *маї груш* (Івн, Мк), *наб'рау'с'а* як *'Ман'а груш* (Пр), *наж'рау'с'а* ад *ду'ши* (Пр), *на'пиу'с'* без *'памет'і* (Кпт), *на'пиу'с'* як *сви'н':а* (Жк, Кпт, Кс, Лт), *наб'рау'с'а* як *сви'н':а* (Кл, Крп, Мк), *на'јіу'с'а* як *сви'н':а* (Лт), *нак'лау'с'* як *сви'н'а* (Крп), *наж'рау'с'а* як *св'і'н':а* (Гр, Кр), *на'линдау'с'а* як *сви'н'а* (Гж), *на'п'іу'с'а* як *св'і'н':а* *па'гана* (Уб), *на'жерс'а* як *сви'н':а* *браг'і* (Дг), *на'јіу'с'а* як *сви'н'а* *браг'і* (Крп), *нали'зау'с'а* як *сви'н'а* *браги* (Пр), *наб'ражиу'с'а* як *сви'н'а* (Мк), *наб'рау'с'а* як *ул* *браги* (Блк), *наб'рау'с'а* *'наче со'бака блих* (Мт).

Якщо у наведених прикладах загальноновживане *пит'* було експресивно забарвлене та перемістилося із ядра ЛСГ на його периферію, то лексема *ба'лакат'* зі значенням 'говорити нерідною мовою (напр., англійською)', перебуваючи теж на периферії разом з іншими експресивно забарвленими дієсловами на позначення семи 'говорити нерідною мовою (переважно німецькою, циганською, зрідка — молдавською, угорською)', має нейтральне забарвлення, що пов'язане зі ставленням діалектоносіїв:

[Екс.]: — Як цигани гаворять?²

[Інф.]: — *гал'д'ат' шос' //*

[Екс.]: — А англійскай?

[Інф.]: — *ну ан'г'л'іскаї ја б не ска'зала / во'ни бил'ш-мени та'к'і / кул'турна'вати / 'јакас' //* *во'ни 'імен:о шо / ба'лакајут' //* (Спс).

Гіпонімічні відношення між лексемами типологічно однорідні з відношеннями між семами рівня диференціації й архісемами різного ступеня узагальнення [1: 94]. Варіювання в говірках широти охоплення гіпо-

² Мовлення експлоратора максимально наближене до говіркового з метою подолання комунікативного бар'єру «свій / чужий».

німом семантично диференційованих лексем становить релевантну рису говірок. Наприклад, значення ‘заготовляти продукти’ виступає видовим щодо значення ‘готувати’ за ДО ‘кулінарний спосіб приготування’ та представлений семантично об’ємними номінаціями, які можуть покривати деталізованіші процеси ‘заготовляти сало, м’ясо’, ‘заготовляти огірки, помідори тощо’, ‘заготовляти варення’: *закри'ват* (Авд, Бл, Дг, Дд, Дм, Дрг, Жд, Жк, Івн, Кпт, Крп, Кс, Кч, Мк, Мкш, Мт, Ос, Пр, Св, СГ, СД, Сд, Сл, Сп, Спс, Сх, Тл, Ус, Уш, Фс, ЧР, Чр, Шп, Яд, Яц), *зак'ручуват* (Вв, Зм, Кч, Мл), *закру'т'ит* (Кр, Лс), *зака'тат* (Фс), *консер'в'іруват* (Гл, Івн, Лт, Пч, Рт, Спс,), *кансер'в'іруват* (Гр, Дм, Кпт, МБ, Мкш, Ос, Уш), *загото'ул'ат* (Гл, Івн), *загата'ул'ат* (Блс, Вр, Кв, Мл), *за'катку ра'б'ит* (Мл), *к'лас'т'і ў банк'і* (Хр), *зарабл'ат* у ‘*банки* (Фс), *і пад кл'уч* (Мл), *і ў'банки* (Крб, Фс, Яц).

Водночас семи ‘заготовляти сало, м’ясо’, ‘заготовляти огірки, помідори тощо’, ‘заготовляти варення’ є видовими щодо ‘заготовляти продукти’ та мають своїх репрезентантів:

а) ‘заготовляти сало, м’ясо’: *со'лит* (Гж, Гл, Др, Мк, Мт, Сл), *са'лит* (Дг, Дм, Кч, Пр, Тв, Ус, Яд), *са'л'ит* (Кр, Мл, Смл, Хр, Шп), *к'ласти ў 'банки* (Жд, Пч, Ус, Фс), *к'лал'і у'банк'і* (Смл, Чр), *у'банки ла'жит* (Яд);

б) ‘заготовляти огірки, помідори тощо’: *со'лит* (Гж, Гл, Др, Мк, Мт, Сл), *са'лит* (Дг, Дм, Кч, Пр, Тв, Ус, Яд), *ма'чит* (Кч), *мари'нуєм* (Кч), (капусту) *к'васит* (Смс);

в) ‘заготовляти варення’: *ва'рит* (Гл, Гж, Дг, Дм, Др, Івн, Кпт, Крп, Кч, Сд, Спс, Фс, Уш, Шп, Яд), *ва'р'ит* (Вв, Ів, Мл).

Родо-видові відношення можуть виявлятися і в семантиці однієї лексеми залежно від актуалізації необхідної семи, наприклад, гіперонім *ва'рит* (Дг, Дм, Крп, Кч, Мк, Пч, СД, Спс, Ств, Уш, Фс, Яд), *ва'р'ит* (Зр, Мл, Хр) виступає синонімом до базових компонентів групи *го'товит* (Блк, Мт, Пч, Рт, Ств), *га'товит* (Жд, Зм, Кч, Смс, Уш, Фс, Яц), *га'тов'ит* (Кв, Кр, Мл, Шп), *лашто'ват* (Врт, Гл, Ус, Уш, Яд, Яц), *лашто'ват* (Мт, Рт), водночас ця лексема виступає гіпонімом до базових лексем за ДО ‘кулінарний спосіб приготування’.

Розвиток лексико-семантичної системи мови спричиняє належність того самого слова до різних рядів. Кожна семема виявляється у слові внаслідок протиставлення його іншим словам, тобто існує такий взаємозв'язок між семантичним розвитком слова й антонімією: протиставлення слів передбачає існування в кожному з них спільної семантичної основи; розвиток кожного нового антонімічного протиставлення є водночас розвитком нового значення в словах, що протиставляються [11: 83]. Антонімічні відношення виявлено на рівні окремих опозицій на основі ДО, наприклад, за ДО ‘темп’: ‘ходити повільно’ / ‘ходити швидко’, ‘говорити повільно’ / ‘говорити швидко’, ‘їсти повільно’ / ‘їсти швидко’; за ДО ‘гучність’: ‘ходити, гучно ступаючи’ / ‘ходити, тихо ступаючи’, ‘говорити тихо’ / ‘говорити голосно’, ‘гучно стукати’ / ‘тихо стукати’; за ДО ‘ширина кроку’: ‘ходити, широко ступаючи’ / ‘ходити, дрібно

ступаючи та на рівні архісема / її опозит, наприклад, 'говорити' / 'мовчати', 'ходити' / 'нездатність ходити'. При цьому помічено своєрідну шкалу, на якій виділено різні ступені «віддалення» від нейтрального значення, і відповідно для однієї шкали можуть існувати кілька пар антонімів, наприклад, за ДО 'кількість' виділено семи 'з'їсти для визначення смаку', 'трохи з'їсти', 'обмежувати себе в їжі', 'поїсти до насичення', 'з'їсти багато, через міру', 'поїсти все' і відповідно:

а) 'з'їсти для визначення смаку' — 'поїсти все': *нап'робават'* (Вв, Зр, Ів, Кр, Лс, Лт, СГ, Уб, Шп, Яц), *поп'ророват'* (Івн, Мк, СД, Спс, Ус), *поп'робуват'* (Вр, Кл, Спс, Ств), *нап'робуват'* (Кпт, Смч, Хрб, ЧР), *нап'ребуват'* (Кч, Уш), *покуштуват'* (Тл), *пакуштуват'* (Уш), *пакашта'ват'* (Кпт, Лс, Уш), *покошто'ват'* (Гл, Ств, Тв), *па'кушат'* (Мл, Шп), *сп'робу з'н'ат'* (Шп), *п'робу з'н'ат'* (Кпт) — 'виїсти (Дд, Кл, Мк, Спс), 'вижрат' (Кс), *навије'дат'* (Уш);

б) 'трохи з'їсти' — 'з'їсти багато, через міру': *покл'уват'* (Крп), *накл'уват'* (Уш, Хрб), *накл'еват'* (Лс, ЧР), *подоубат'* (СД, Тв, Тл), *падаў'бат'* (Крп, Пр, Шп), 'їсти як 'курица (Уш), *на'їла 'наче 'курка накл'евала* (ЧР), *як 'курка подоубала* (Тл), *накл'еваў як п'т'чка* (Лс), *по'їў як по'гане поро'с'а* (Івн) — *налу'пилас'* (Бл, Вр, Гж, Гл, Кпт, Крп, Лт, Пр, Пч, Ус), *налу'п'илас'* (Зр), *нап'ролас'* (Хрб), *нахам'ячилас'* (Смч), *нат'р'ескалас'* (Смч, Уб), *нап'ерс'а* (Вр, Дд, Гж, Гл, Крп), *натан'талас'* (Бл, Лт, СД), *нару'балас'* (Уб), *налу'п'іўс'а як б'ік* (Мл), *на'їлас' як па'ук* (Уб), *наж'раўс'а як св'і'н':а* (Смл), *налу'п'іўс'а як дур'ний 'мила* (Ств), *нап'ерс'а 'наче 'бочка* (СР);

в) 'обмежувати себе в їжі' — 'поїсти до насичення': *недаје'дат'* (Спс, Уш), *'постује* (Кр), *сидит' на д'ї'ет'і* (Івн, Пр, ЧР, Уш), *на д'ї'ет'і се'дит'* (Тл), *на д'ї'ет'і с'ажу* (Шп), *с'ад'ит' на д'ї'ет'і* (Кр), *на д'ї'ет'і с'е'жу* (Хрб), *хви'гуру 'держит'* (Лт), *гала'доўкаі заї'мајец'а* (Пр), *ад'ної ва'дої п'і-тајец'а* (Бл) — *на'їстис'* (Бл, Вр, Гж, Гл, Дд, Кв, Кпт, Крп, Кч, Лт, Мк, Мт, СД, Сл, Сл, Смс, Спс, Сх, Пр, Пч, Тв, Тл, Ус, Уш, Хрб, ЧР, Шп, Яд), *на'јес'т'іс'* (Вв, Кр, Лс, Смч, Шл), *на'ситиўс'а* (Тв), *набат'валас'а* (Пр, Чрн), *намул'гуїєс'а* (Спс), *набаза'валас'а* (Пр), *нап'јалас'* (СД).

Ще один вид змін у семантичній структурі слова — це його локалізація у семантичному просторі, що визначає для кожного елемента окреме місце в структурі групи. Це лексеми з однозначно закріпленою семантикою, наприклад, 'вимовляти «р» на місці якогось звука': *гар'кавит'* (Зм, Кл, Лт, Спс), *гор'кавит'* (Врт, Гж, Івн, Мт, Пч), *гор'кавит'* (Тв), *хор'кавит'* (Дд), *гар'кат'* (Ос); 'вимовляти «ш» на місці якогось звука': *'шикат'* (Мт), *'шекат'* (Фс); 'вимовляти «с» на місці якогось звука': *'с'оўкат'* (Кл), *'с'укат'* (Гд), *са'пат'* (Дд); 'вимовляти «л» на місці якогось звука': *'лекат'* (Фс); 'заїкати-ся': *заї'кац'а* (Авд, Бл, Блк, Вл, Гл, Кр, Пр, СГ, Сд, Смл, Сх, Чн), *заї'кац'а* (Спс), *заї'кац'а* (Дм, Жд, Крп, Мт, СД, Смч, Тл, Тв, Шп), *заї'кац'а* (СД) (ЛСГ мовлення); 'збирати сметану': *зби'рат' вер'шок* (Гл, Дрп, Івн, Пч), *вер'шок саб'рат'* (Жд), *'вибрат' вер'шок* (Др), *вер'шок ски'дат'* (Пч, Яд), *з'н'ат' вер'шок* (Рт, Тв), *вер'шок заб'рат'* (Др), *сме'тану зби'рат'* (Дд, Тв), *саб'рат' сме'тану* (Чр), *сме'тану ски'дат'* (Кпт, Крп, Кч) тощо; 'готувати м'який сир

у печі, духовці': *атвара'жит'* (Чр); 'заготовляти продукти': *зак'ручуват'* (Вв, Зм, Кч, Мл), *закрут'ім'* (Кр, Лс), *зак'атат'* (Фс), *консерв'іруват'* (Гл, Івн, Лт, Пч, Рт, Спс), *кансерв'іруват'* (Гр, Дм, Кпт, МБ, Мкш, Ос, Уш), *к'лас'т'і у'банк'і* (Хр), *зарабл'ат' у'банки* (Фс) (ЛСГ приготування)³; 'бити лозиною (пугою, різкою та ін.): *с'т'е'бат'*, *с'т'обат'*, *с'т'огат'*, *шма'гат'*, *х'вис'кат'*, *хлис'тат'*, *шче'бат'*, *ц'вигат'* тощо; 'бити ногою (носком)': *фут-'болит'*, *са'л'ат'*, *захуд'бол'ім'*, *падфуд'бол'ім'*, *'нос'ц'ікам ударит'*, *у'дарит'* *'виспеткам* тощо (ЛСГ завдання удару) та ін.

Інше семантичне явище, яке ми виокремили під час аналізу, — семантична фузія, коли немає чіткого закріплення вживання лексеми, наприклад, *'бахнут'*, *т'р'існут'*, *'л'анат'*, *га'с'ім'* можуть бути вживаними на позначення 'ударити / стукати сильно' (об'єкт — неістота, незалежно від інструмента виконання дії), 'бити лозиною (пугою, різкою та ін.)', 'ударити / бити людину':

[Інф. 1]: — *дак н'ран'іками га'с'іли // ... // га'с'ім' / па'лотна виб'їват' н'ран'ікам дак ка'жу 'гас'ат' //*

[Екс.]: — Ну кали сильна б'ють?

[Інф. 1]: — *да ка'ли 'с'іл'на б'ют' у'же //*

[Екс.]: — А па людині можна?

[Інф. 1]: — *јес'т' та'ке шо 'кажут' от га'с'ім' па сн'їн'і там ко'го чи шо //*

[Екс.]: — А у двері?

[Інф. 1]: — *да / і у'двер'і 'гас'ат' // ну от хтос' при'шоу' дак 'кажут' га'с'ім' у'двер'і / 'може і та'кеје бут' //*

[Інф. 2]: — *і у' ак'но //*

[Інф. 1]: — *і у' ак'но 'гас'ат' і у'двер'і 'гас'ат' //* (Уб). Семантичну фузію помічено у випадках, коли діалектоносії «не відчують дискретності окремих лексико-семантичних варіантів слова» [21: 43].

У досліджуваному семантичному просторі виявлено випадки, коли весь (або майже весь) набір значень одного слова повторює набір значень іншого — явище, яке умовно називають семантичним паралелізмом [14: 99]. Наприклад, дієслова *'л'ізти* і *н'лават'* на основі досліджуваного матеріалу виявляють кілька семантичних сфер, у яких вони є еквівалентними, зокрема на позначення сем:

1) 'іти повільно': *'л'ізти* (Авд, Бл, Вв, Вр, Вт, Гл, Гр, Дг, Дм, Др, Дрг, Жк, Жд, Зр, Ів, Кв, Кл, Кп, Крп, Кс, Кч, Лт, Мк, Мл, Мт, Од, Ос, Пр, Рт, СД, Сд, СмЛ, Смс, СР, Сх, Уб, Ус, Уш, Фс, Чр, Шп, Яд), *'л'ез'т'і* (Гр, Мл, СР), *н'лават'* (Кс);

2) 'пересування п'яної людини за допомогою ніг': *'л'ізти* (Вр, Гж, Дг, Дм, Жд, Зр, Крп, Кс, Лт, Ос, СД, Сд, Смч, Уш, Фс, Чр), *'л'ез'е* (Зр, Смч, Чр), *н'лават'* (Мк);

3) 'іти багнукою': *'л'ізти* (Дг, Крп, Кс, Кч, Мк, Ос, Пр, Сд, СмЛ, Уш, Фс), *н'лават'* (Мк).

³ Дослідники зазначають, що такі стійкі номінації переходять до розряду своєрідних кулінарних термінів [20: 195].

Лексеми *ш'л'опат'* і *'m'опат'* семантично співвідносні в межах двох ЛСГ:

1) ЛСГ руху: 'ходити у шльопанцях' — *ш'л'опат'* (Блк, Вв, Вл, Вр, Гж, Гл, Дд, Дм, Дрг, Зр, Івн, Кпт, Крп, Кч, Кс, Кч, Лт, МБ, Мкш, Мл, Од, Пр, Пч, Смл, Сп, Фс, Шп), *'m'опат'* (Кч); 'іти кудись далеко' — *ш'л'опат'* (Ос, Смл, Фс), *'m'опат'* (Дг, Кс, Смл, Фс);

2) ЛСГ завдання удару: 'ударити / бити рукою (долонею)' — *ш'л'опат'* (Бл, Блк, Гд, Гж, Гл, Дг, Дм, Др, Дрг, Зр, Івн, Кс, Кч, Лс, МБ, Мкш, Мл, Пр, Пч, Рт, Сл, Сп, Спс, Смч, Тв, Тл, Уш, Фс, Шп, Яд), *'m'опат'* (Сл, Сп, Фс, Уш); 'ударити / бити лозиною (пугою, різкою та ін.)' — *ш'л'опат'* (Тл, Шп), *'m'опат'* (Гж, Сп, Уш).

Аналіз дієслова в межах ЛСГ дає можливість виявити семантичну варіативність, коли на позначення одного сегмента дійсності у ролі міжговіркових відповідників може виступати та сама лексема з різним семантичним обсягом. Розгляд лексеми *пек'ти* в складі ЛСГ приготування їжі дає змогу побачити розподіл семантичного простору між дієсловами групи, які перебувають ніби в «конкуренції» [2: 164], та поступово вирізнити окремі семи із 'пекти' й 'об'єкт':

І. 'готувати їжу, нагріваючи, прожарюючи на вогні, на жару, над парою, пров'ялюючи у диму': 'готувати їжу, нагріваючи, прожарюючи на вогні або на жару (безвідносно до об'єкта; загальна назва)', '~ хліб, пиріг, печиво тощо в печі, духовці', '~ млинці, оладки, деруни тощо на сковороді в печі, на грубі, на газовій плиті', '~ вареники на пару', '~ м'ясо, сало, рибу на деку в печі, духовці', '~ м'ясо в горщику в печі, духовці', '~ молозиво в печі, духовці', '~ овочі, фрукти на деку в печі, духовці', '~ картоплю в горщику в печі, духовці', '~ картоплю (цілою, в лущинні) на плиті', '~ картоплю (цілою, в лущинні) в попелі, в жару', '~ капусту в горщику в печі, духовці', '~ голубці в макітрі, горщику, каструлі в печі, духовці', 'підсушити яблука, цибулю тощо в печі', 'копити щось у печі'.

Для досліджуваних ЛСГ властива симетрично-асиметрична структура. Перевірка симетричності компонентів структури дає змогу повніше виявити відмінності сегментації денотатів одного ряду, зумовлює повніший вияв репертуару лексем, типів відношень між елементами, дистрибуції опозицій семантичної структури лексем [1: 25]. У говірках зафіксовано поруч із чіткими опозиціями (наприклад, семи 'ходити повільно' / 'ходити швидко', 'ходити, широко ступаючи' / 'ходити, дрібно ступаючи', 'говорити повільно' / 'говорити швидко', 'говорити тихо' / 'говорити голосно', 'говорити високим (писклявим) голосом' / 'говорити низьким (грубим) голосом' та ін.) протиставлення, у яких виявлено асиметрію: наприклад, репрезентанти сем 'пересування п'яної людини за допомогою ніг', 'говорити голосно', 'говорити нерідною мовою (про німців, циган)' значно перевищує обсяг номенів на позначення 'пересування п'яної людини за допомогою рук та ніг', 'говорити тихо', 'говорити нерідною мовою (про англійців)', відсутня актуалізація позитивного ставлення

діалектоносіїв до стану алкогольного сп'яніння, грубого жіночого голо-су, мовлення німців, циган та яскраво виражена неґація; у говірках спорадично реалізовані семи 'пересування худої людини', 'ходити, тихо ступаючи', 'вимовляти «с» на місці якогось звука', 'вимовляти «л» на місці якогось звука' та регулярно — 'пересування гладкої людини', 'ходити, гучно ступаючи', 'не вимовляти «р»', 'вимовляти «ш» на місці якогось звука'.

На периферії виявлено значну варіативність номінативних одиниць; характерними рисами номенів є їхня експресивність, синонімічність. У семантиці дієслів переважно зосереджено увагу на порушеннях, відхиленнях від норми, що локалізовані в семантиці нейтрального дієслова. Це провокує появу лексичного концентрату у відповідних ланках ЛСГ, наприклад, 'ходити повільно', 'ходити швидко', 'пересування п'яної людини', 'говорити повільно', 'говорити швидко', 'говорити голосно', 'мати спотворену звуковимову', 'з'їсти через міру', 'уживати спиртне' та ін.

Аналіз матеріалу виявляє розширення кола денотатів, які потрапляють у поле номінації східних полішуків, порівняно з літературною мовою, наприклад, у ЛСГ мовлення збільшено репертуар назв порушень звуковимови: 'вимовляти «с» на місці якогось звука', 'вимовляти «л» на місці якогось звука' поряд з 'не вимовляти «р»', 'вимовляти «ш» на місці якогось звука', 'заїкатися'.

У структурі кожної групи присутні зони перетину з іншими ЛСГ — своєрідні «містки» [4], наприклад, у межах ЛСГ руху: *п'лават* — ЛСГ руху (семи 'рух людини у водному середовищі', 'пересування п'яної людини за допомогою ніг', 'повільний темп пересування', 'пересування людини багнукою', 'пересування людини калюжами', 'пересування людини по льоду') та ЛСГ мовлення (сема 'говорити повільно'); *с'тукат* — ЛСГ руху (семи 'ходити, гучно ступаючи', 'ходити на високих підборах') та ЛСГ завдання удару (сема 'ударити / стукати сильно'); *рубат* — ЛСГ руху (сема 'ходити, різко ставлячи ноги') й ЛСГ розділення та ін. Завдяки таким зонам відбувається зближення між собою ЛСГ та утворення зон поступових переходів між різними тематичними та лексико-семантичними групами лексики, що є законом польової організації мовної системи. Так ускладнюється мережа семантичних відношень, які опосередковано пов'язують безліч тематичних груп лексики, формуючи континуум одних ЛСГ і сегменти інших, що свідчить про безперервність семантичного простору мови.

Отже, урахування досвіду вивчення дієслівної лексики на матеріалі літературної мови, специфіки діалектної мови (некодифікованість та ареальне просторове варіювання), орієнтація на онтологію позначуваних об'єктів і відповідні моделі їх сприйняття та інтерпретації під час групування й вивчення дієслівної лексики, створення наддіалектної інваріантної моделі є об'єктивним способом виявлення дієслівних семантичних відношень у діалектній мові.

Аналіз семантики дієслів у східнополіських говірках дає змогу констатувати, що дієслівні ЛСГ пронизує відчутна варіативність, динамічність лексики й семантики, що детерміновано різними трансформаціями, зокрема зміною складу й ролі учасників ситуації, зміною акцентів і фокусу сприйняття, актуалізацією оцінок позначуваної позамовної дійсності носіями говірок.

1. Гриценко П.Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П.Ю. Гриценко. — К. : Наук. думка, 1984. — 228 с.
2. Копорская Е.С. Семантические преобразования слова контекстуально стимулируемые и контекстуально нестимулируемые / Е.С. Копорская // Русский язык: Текст как целое и компоненты текста: Виноградовские чтения XI. — М. : Наука, 1982. — С. 154–166.
3. Кубрякова Е.С. Части речи в ономазиологическом освещении / Е.С. Кубрякова. — М. : Наука, 1978. — 116 с.
4. Кузнецова А.И. Зоны синкретизма, создающие континуум лексической системы языка / А.И. Кузнецова [Электронный ресурс]: Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: труды междунар. конфер. «Диалог 2005» (Звенигород, 1–6 июня, 2005 г.). — М. : Наука, 2005. — Режим доступа: <http://www.dialog-21.ru/Archive/2005/Kuznetsova%20A/KuznetsovaA.htm>.
5. Лахно Н.В. Префіксальна сполучуваність дієслів руху в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н.В. Лахно; Інститут української мови НАН України. — К., 2006. — 19 с.
6. Нахрачева Г.Л. Глаголы со значением разделения и отделения объекта в хантыйском языке (на материале шурышкарского диалекта) / Г.Л. Нахрачева // Вестник угроведения. — 2011. — № 2 (5). — С. 49–51.
7. Овчиннікова І.І. Лексико-семантична класифікація дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 «Українська мова» / І.І. Овчиннікова; Київ. держ. пед. ін-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 1993. — 23 с.
8. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О.Г. Почепцов // Вопросы языкознания. — 1990. — № 6. — С. 115–120.
9. Радченко О.А. Диалектная картина мира как идиоэтнический феномен / О.А. Радченко, Н.А. Закуткина // Вопросы языкознания. — 2004. — № 6. — С. 25–48.
10. Русанівський В.М. Дієслово / В.М. Русанівський // Сучасна українська літературна мова: Морфологія / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. — К. : Наук. думка, 1969. — С. 296–429.
11. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Відп. ред. О.С. Мельничук / В.М. Русанівський. — К. : Наук. думка, 1988. — 240 с.
12. Середницька А.Я. Идеографічний поділ дієслівної лексики в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 «Загальне мовознавство» / А.Я. Середницька; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. — К., 2001. — 16 с.
13. Сороколетов Ф.П. Диалектная лексика как система / Ф.П. Сороколетов // Восточнославянское и общее языкознание. — М., 1978. — С. 84–91.
14. Толстая С.М. Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе / С.М. Толстая. — М. : Индрик, 2008. — 528 с. (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования).
15. Уфимцева А.А. Лексическое значение: принципы семасиологического описания лексики / А.А. Уфимцева. — М. : Наука, 1986. — 240 с.
16. Холодъон О. Дієслівна лексика на позначення темпу мовлення як фрагмент мовної картини світу діалектоносіїв Східного Полісся / О. Холодъон // Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст / За ред. П.Ю. Гриценка. — 2014. — С. 495–500.
17. Холодъон О. До характеристики вербалізації особливостей ходи у східнополіських говірках / О. Холодъон // Лінгвістика. — 2012. — № 2 (26). — Ч. II. — С. 127–135.

18. Холодъон О. Центр і периферія лексико-семантичної групи дієслів у діалектному мовленні / О. Холодъон // Jahrbuch der V. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen — Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht». Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2014 / Herausgegeben von Olena Novikova, Peter Hilkes, Ulrich Schweier. — Verlag Otto Sagner, München-Berlin. — 2015. — С. 241–249.
19. Шведова Н.Ю. Глагол как доминанта в системе русской лексики / Н.Ю. Шведова // Филологический сборник: (к 100-летию со дня рождения академика В.В. Виноградова) / [редкол.: М.В. Ляпон (отв. ред.) та ін.]. — М., 1995. — С. 409–414.
20. Швеїц А.И. Глагольная лексика русских говоров Одесской области: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02 «Русский язык» / А.И. Швеїц; Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова. — Одесса, 2007.
21. Шкапенко Т.М. Семантическая диффузность в двуязычном аспекте / Т.М. Шкапенко [Электронный ресурс]: Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. — 2012. — Вып. 8. — С. 42–47. — Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskaya-diffuznost-v-dvuyazychnom-aspekte>.
22. Шмелев Д.Н. Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке / Д.Н. Шмелев. — М.: Наука, 1976. — 152 с.

СПИСОК НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

Авд — с. Авдіївка, Сосницький р-н, Ч., Бл — с. Блистова, Новгород-Сіверський р-н, Ч., Блк — с. Билка, Коропський р-н, Ч. (до 2016 р. с. Червоне), Блс — с. Блистова, Менський р-н, Ч., Вв — с. Вовна, Шосткинський р-н, С., Вл — с. Вільне, Коропський р-н, Ч., Вр — с. Вороніж, Шосткинський р-н, С., Врт — с. Вертіївка, Ніжинський р-н, Ч., Гд — с. Городище, Коропський р-н, Ч., Гж — с. Гужівка, Ічнянський р-н, Ч., Гл — с. Головеньки, Борзнянський р-н, Ч., Гр — с. Гірськ, Щорський р-н, Ч., Дг — с. Дягова, Менський р-н, Ч., Дд — с. Дідівці, Прилуцький р-н, Ч., Дм — с. Домошин, Корюківський р-н, Ч., Др — с. Дрімайлівка, Куликівський р-н, Ч., Дрг — с. Дорогинка, Ічнянський р-н, Ч., Жд — с. Жадове, Семенівський р-н, Ч., Жк — с. Жуківка, Куликівський р-н, Ч., Зм — с. Змітнів, Сосницький р-н, Ч., Зр — с. Заріччя, Щорський р-н, Ч., Ів — с. Івот, Шосткинський р-н, С., Івн — с. Іваниця, Ічнянський р-н, Ч., Кв — с. Кувечичі, Чернігівський р-н, Ч., Кл — с. Клюси, Щорський р-н, Ч., Кпт — с. Кіпті, Козелецький р-н, Ч., Кр — с. Кренидівка, Середино-Будський р-н, С., Крб — с. Кербутівка, Борзнянський р-н, Ч., Крп — с. Карпилівка, Козелецький р-н, Ч., Кс — с. Киселівка, Менський р-н, Ч., Кч — с. Кучинівка, Щорський р-н, Ч., Лс — с. Лісне, Середино-Будський р-н, С., Лт — с. Литвиновичі, Кролевецький р-н, С., МБ — с. Марчихина Буда, Ямпільський р-н, С., Мк — с. Макіївка, Носівський р-н, Ч., Мкш — с. Макошине, Менський р-н, Ч., Мл — с. Молчаново, Новгород-Сіверський р-н, Ч., Мт — с. Мутин, Кролевецький р-н, С., Од — с. Одинці, Козелецький р-н, Ч., Ос — с. Осьмаки, Менський р-н, Ч., Пр — с. Перемога, Глухівський р-н, С., Пч — х. Пручаї, Прилуцький р-н, Ч., Рт — с. Реутинці, Кролевецький р-н, С., Св — с. Савинки, Корюківський р-н, Ч., СГ — с. Святі Гори, Менський район, Ч. (до 2016 р. с. Червоні Гори), СД — с. Салтикова Дівиця, Куликівський р-н, Ч., Сд — с. Сядрине, Корюківський р-н, Ч., Смл — с. Смолигівка, Ріпкинський р-н, Ч., Смс — с. Самсонівка, Корюківський р-н, Ч., Смч — с. Смичин, Городнянський р-н, Ч., Сп — с. Спаське, Сосницький р-н, Ч., Спс — с. Спаське, Кролевецький р-н, С. (до 2016 р. с. Ленінське), СР — с. Стара Рудня, Щорський р-н, Ч., Ств — с. Ставиське, Козелецький р-н, Ч., Сх — с. Сахутівка, Корюківський р-н, Ч., Тл — с. Тулиголове, Кролевецький р-н, С., Тв — с. Товкачівка, Прилуцький р-н, Ч., Уб — с. Убіжичі, Ріпкинський р-н, Ч., Ус — с. Усок, Ямпільський р-н, С., Уш — с. Ушня, Менський р-н, Ч., Фс — с. Феськівка, Менський р-н, Ч., Хр — с. Хрінівка, Щорський р-н, Ч., Хрб — с. Хоробичі, Городнянський р-н, Ч., Чн — с. Чорнотичі, Сосницький р-н, Ч., ЧР — с. Чорний Ріг, Семенівський р-н, Ч., Чр — с. Чернацьке, Середино-Будський р-н, С., Шп — с. Шептаки, Новгород-Сіверський р-н, Ч., Яд — с. Ядути, Борзнянський р-н, Ч., Яц — с. Яцине, Путивльський р-н, С. С. — Сумська обл., Ч. — Чернігівська обл.

Статтю отримано 18.01.2017

Olena Kholodon

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

DEVELOPMENT OF VERB SEMANTICS IN THE EASTERN POLISSIA DIALECT

The article deals with the analysis of verb semantics development in the Eastern Polissia dialect. The structural organization of dialect verb lexico-semantic groups are determined. It is revealed that every lexico-semantic group has the center and the periphery, its own set of differential features determined by dialect world picture and symmetric-asymmetric structure. The author examines synonymic, hyponymic, antonymic relations, phenomena of semantic fusion and semantic parallelism. On the basis of recorded dialect materials the semantic variability of lexeme *нек'ту* is unfolded.

The analysis shows that taking into account the experience of verb lexicon studying in the literary language, specific nature of dialect language (absence of codification and spatial variation), focus on the ontological being of denoted objects and corresponding models of their perception and interpretation in the studying of verbal vocabulary, making dialect invariant model are the objective way to establish verbal semantic relations in the dialect language. It is revealed that verbs belonged to definite lexico-semantic group outlines its semantic features; dialect verb lexico-semantic groups are characterized by variability, lexical and semantic dynamics determined by different kinds of transformations, including changing of the situation composition and roles, changes in emphasis and focus of perception, updating of estimates.

Keywords: *Eastern Polissia dialect, lexico-semantic group, verb, semantics, semantic variability.*

Мовна мозаїка

ВИКОНУЙ ПО ПОРЯДКУ ЗАВДАННЯ ЧИ ОДНЕ ЗА ОДИМ, ПОСЛІДОВНО?

У навчальних посібниках «Перевірка предметних компетентностей. Українська мова» (К. : Оріон, 2015) учням другого, третього та четвертого класів пропонують: виконуй по порядку кожне завдання. Замість по порядку тут доречніше вжити *одне за одним* чи *послідовно*, пор.: *виконуй одне за одним завдання; послідовно виконуй завдання.*

Катерина Городенська